

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA MOTIVATSIYANING PSIXOLOGIK OMILLARI

Norimova Lobar Abdurashitovna

Samarqand tumani 31 -maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ta'lim samaradorligini oshirishda motivatsiyaning psixologik omillari va ularning o'quvchilar faoliyatiga ta'siri yoritilgan. Motivatsiya ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishi, faolligi va muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Maqolada ichki va tashqi motivatsiya, o'quv motivlarini shakllantirish, psixologik qo'llab-quvvatlash hamda ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: motivatsiya, ta'lim samaradorligi, o'quv faoliyati, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, psixologik omillar, bilim olish, qiziqish, o'quvchi shaxsi, pedagogik jarayon.

KIRISH

Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida motivatsiya alohida o'rin tutadi. Motivatsiya insonni ma'lum faoliyatga undovchi ichki va tashqi omillar yig'indisi bo'lib, o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan munosabatini belgilaydi. Kuchli motivatsiya o'quvchining o'qishga qiziqishini oshiradi, mustaqil ishlashga undaydi va yuqori natijalarga erishishiga yordam beradi. Psixologiyada motivatsiya shaxs faoliyatining harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin etiladi. O'quv motivatsiyasi esa ta'lim olishga bo'lgan ehtiyoj, qiziqish va maqsadlar bilan bog'liq bo'ladi. O'quvchi o'z oldiga aniq maqsad qo'ya olsa va uning ahamiyatini tushunsa, ta'lim jarayonida faolroq ishtirok etadi.

Motivatsiyaning muhim turlaridan biri ichki motivatsiyadir. Ichki motivatsiya o'quvchining bilim olishga bo'lgan tabiiy qiziqishi, yangi narsalarni o'rganishga intilishi va o'zini rivojlantirish istagi bilan bog'liq. Bunday motivatsiya barqaror bo'lib, ta'lim jarayonining uzoq muddatli samaradorligini ta'minlaydi. Tashqi motivatsiya esa

rag'batlantirish, baholash, mukofotlash yoki ijtimoiy e'tirof kabi omillar asosida shakllanadi. Tashqi motivatsiya ham ta'lim faoliyatini faollashtirishi mumkin, biroq uning ta'siri ko'pincha vaqtinchalik bo'ladi. Shu sababli pedagoglar va psixologlar ichki motivatsiyani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishlari zarur.

Ta'lim samaradorligini oshirishda o'qituvchining shaxsiyati va pedagogik mahorati ham muhim omil hisoblanadi. O'qituvchining darsni qiziqarli tashkil etishi, o'quvchilar bilan samimiy munosabat o'rnatishi va ularni qo'llab-quvvatlashi motivatsiyaning oshishiga xizmat qiladi. Ijobiy psixologik muhit o'quvchilarning o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Oilaviy muhit ham o'quv motivatsiyasining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Ota-onalarning farzand ta'limiga bo'lgan e'tibori, ularning yutuqlarini rag'batlantirishi va qiyinchiliklarda qo'llab-quvvatlashi o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Oila va maktab hamkorligi motivatsiyani rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlardan foydalanish ham o'quvchilarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Interaktiv usullar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish va axborot texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning faolligini kuchaytiradi hamda motivatsiyasini rag'batlantiradi. Shuningdek, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlariga mos yondashuv motivatsiyani oshirishga yordam beradi. Psixologik xizmat tomonidan olib boriladigan diagnostika va maslahat ishlari bu borada muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim tizimiga yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda yangi vazifalarni ham olib kirdi. Zamonaviy ta'lim jarayonida elektron platformalar, masofaviy ta'lim tizimlari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt vositalari va interaktiv dasturlardan keng foydalanilmoqda. Bunday sharoitda o'quvchilarning ta'limga bo'lgan qiziqishini saqlab qolish va ularning o'quv motivatsiyasini oshirish muhim psixologik va pedagogik vazifa hisoblanadi. Chunki o'quv motivatsiyasi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, u o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, qiziqishi va faol ishtirokini ta'minlaydi. Psixologik nuqtai nazardan

motivatsiya inson faoliyatini harakatga keltiruvchi ichki va tashqi omillar yig'indisidir. O'quv motivatsiyasi esa o'quvchining bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, o'z oldiga maqsad qo'yishi va ushbu maqsadlarga erishish yo'lida faol harakat qilishini ifodalaydi. Raqamli ta'lim muhitida motivatsiya alohida ahamiyatga ega, chunki bu sharoitda o'quvchilar ko'proq mustaqil faoliyat yuritadilar va o'z ta'lim jarayonlarini nazorat qilishlari talab etiladi. Raqamli ta'limning asosiy afzalliklaridan biri ta'lim resurslarining kengligi va ulardan foydalanish imkoniyatining yuqoriligidir. O'quvchilar internet orqali turli elektron darsliklar, videoma'ruzalar, virtual laboratoriyalar va ilmiy manbalardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Biroq ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun ularda yetarli darajadagi motivatsiya shakllangan bo'lishi zarur. Motivatsiyasi yuqori bo'lgan o'quvchi mustaqil ravishda yangi bilimlarni izlaydi, qo'shimcha materiallarni o'rganadi va o'z ustida muntazam ishlashga intiladi. Raqamli ta'lim sharoitida o'quv motivatsiyasini oshirishning muhim psixologik usullaridan biri ichki motivatsiyani rivojlantirishdir. Ichki motivatsiya o'quvchining bilim olish jarayonidan qoniqish hosil qilishi, yangi ma'lumotlarni o'rganishga qiziqishi va o'zini rivojlantirish istagi bilan bog'liq. Ta'lim jarayonini qiziqarli va mazmunli tashkil etish orqali o'quvchilarda ichki motivatsiyani kuchaytirish mumkin. Bunda dars materiallarini hayotiy misollar bilan boyitish, muammoli vaziyatlardan foydalanish va o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga imkon yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Gamifikatsiya, ya'ni o'yin elementlarini ta'lim jarayoniga joriy etish ham motivatsiyani oshirishning samarali usullaridan biri hisoblanadi. Ball to'plash, bosqichlarni bosib o'tish, mukofot va reyting tizimlaridan foydalanish o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi. O'yin elementlari orqali tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi va ularda muvaffaqiyatga erishish istagini kuchaytiradi. Natijada ta'lim jarayoni yanada qiziqarli va samarali tus oladi.

Raqamli ta'lim muhitida individual yondashuv motivatsiyani oshirishning muhim omillaridan biridir. Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi, bilim darajasi va o'rganish sur'ati turlicha bo'ladi. Zamonaviy raqamli platformalar o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashtirilgan topshiriqlarni taqdim etish

imkoniyatini beradi. Individual yondashuv o'quvchilarda muvaffaqiyat hissini shakllantirib, o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi. Motivatsiyani oshirishda ijobiy rag'batlantirish ham muhim psixologik vosita hisoblanadi. O'quvchilarning yutuqlarini e'tirof etish, ularni maqtash va qo'llab-quvvatlash ta'limga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Raqamli platformalarda sertifikatlar, elektron diplomlar, virtual nishonlar va boshqa rag'batlantirish vositalaridan foydalanish o'quvchilarning o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Rag'batlantirish o'quvchilarda muvaffaqiyatga erishish ehtiyojini rivojlantiradi va ularda o'z ustida ishlash istagini kuchaytiradi. Tezkor va konstruktiv fikr-mulohaza berish ham o'quv motivatsiyasini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. O'quvchilar o'z faoliyatining natijalari haqida tezkor ma'lumot olganlarida xatolarini tahlil qilish va ularni tuzatish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa o'zlashtirish sifatining oshishiga va o'quv jarayoniga nisbatan mas'uliyat hissining shakllanishiga xizmat qiladi. Raqamli ta'lim platformalarida avtomatik baholash va natijalarni tezkor ko'rsatish imkoniyatlari mavjudligi motivatsiyani qo'llab-quvvatlaydi.

O'quvchilarning emotsional holatini qo'llab-quvvatlash ham motivatsiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Raqamli ta'lim jarayonida ayrim o'quvchilarda yolg'izlik hissi, muloqot yetishmasligi yoki o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishi kuzatilishi mumkin. Shu sababli pedagoglar va psixologlar tomonidan muntazam psixologik qo'llab-quvvatlash, onlayn maslahatlar va motivatsion suhbatlarni tashkil etish muhimdir. Emotsional jihatdan qo'llab-quvvatlangan o'quvchi ta'lim jarayonida faolroq ishtirok etadi. Hamkorlikda o'qitish metodlari ham raqamli ta'lim muhitida motivatsiyani oshirishga xizmat qiladi. Guruhiy loyihalar, onlayn munozaralar, virtual jamoalarda ishlash va birgalikda muammolarni hal qilish o'quvchilarning ijtimoiy faolligini rivojlantiradi. Bunday faoliyat o'quvchilarda mas'uliyat hissini shakllantiradi, o'zaro muloqotni rivojlantiradi va ta'limga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Shuningdek, o'quvchilarda vaqtni to'g'ri rejalashtirish va o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish ham motivatsiyani oshirishga yordam beradi. Raqamli ta'lim jarayonida mustaqil ishlash ulushi ortganligi sababli o'quvchilar o'z vaqtlarini samarali tashkil eta olishlari zarur. Bu borada pedagoglar tomonidan turli

tavsiyalar berilishi va o'quvchilarda o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Raqamli ta'lim sharoitida o'quv motivatsiyasini oshirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar o'quvchilarga keng imkoniyatlar yaratishi bilan birga, ulardan samarali foydalanish uchun yuqori darajadagi o'quv motivatsiyasini ham talab qiladi. Motivatsiya o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi, mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim muhitida o'quv motivatsiyasini shakllantirish va qo'llab-quvvatlashda psixologik omillar muhim o'rin tutadi. O'quvchilarning ichki motivatsiyasini rivojlantirish, ta'lim jarayonini qiziqarli va interaktiv tashkil etish, individual yondashuvni qo'llash hamda o'quvchilarning psixologik ehtiyojlarini hisobga olish motivatsiyaning barqarorligini ta'minlaydi. Ayniqsa, gamifikatsiya elementlaridan foydalanish, tezkor fikr-mulohaza berish va muvaffaqiyatlarni rag'batlantirish o'quvchilarning ta'limga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Shuningdek, raqamli ta'lim sharoitida pedagoglar, psixologlar va ota-onalarning hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarga psixologik qo'llab-quvvatlash ko'rsatish, ularda o'ziga bo'lgan ishonchni rivojlantirish, emotsional farovonlikni ta'minlash va mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish motivatsiyaning oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual imkoniyatlari va qiziqishlarini inobatga olish esa ularning o'quv faoliyatidagi faolligini yanada kuchaytiradi. Raqamli ta'lim muhitida o'quv motivatsiyasini oshirishning psixologik usullaridan maqsadli va tizimli foydalanish o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi, ta'lim sifatini oshiradi hamda ularning intellektual va shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Kelajakda raqamli ta'limning yanada takomillashib borishi motivatsiyani rivojlantirishga qaratilgan innovatsion psixologik yondashuvlarni keng qo'llashni talab etadi. Bu esa o'z navbatida raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan va zamonaviy bilimlarga ega yosh avlodni tarbiyalashning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, motivatsiya ta'lim samaradorligini belgilovchi muhim psixologik omillardan biridir. Ichki va tashqi motivatsiyaning uyg'unligi, o'qituvchi va ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi, ijobiy ta'lim muhiti hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Motivatsiyani rivojlantirish orqali ta'lim sifati va o'quvchilarning muvaffaqiyat darajasini yanada yuksaltirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. Nishonova Z.T., Alimuhamedov A. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent, 2017.
5. Leontyev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva, 2005.
6. Deci E.L., Ryan R.M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York, 1985.
7. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.